

LEMÚR MIKI AZ ISKOLÁBAN

Garaczi László: *Pompásan buszozunk!* Egy lemúr vallomásai 2. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1998

A lemúr egy afrikai félmajomfajta állat neve, ugyanakkor a szó hazajáró lelket, szellemet is jelent. Garaczi László önéletrajzi prózájának második kötetében, a *Pompásan buszozunkban*, az unokáját és tanítványait oktató nagyapa révén elmondásra kerül az alcímet magyarázó két összefüggő történet: a sírjából híveihez visszatérő Remus legendája („... Remus neve után Remuriának hívják a napot, amelyen az eltakarított ősöknek járó áldozatot bemutatják. Később lágyra változott a kemény betű, mely az egész névben az első volt”), valamint a Madagaszkár szigetét elfoglaló római legionáriusok esete az éjszakánként félelmetes hangokat hallató állattal: „Az ő rettegésük ajándékozta a lemúroknak a nevüket” (130. l.).

A *Pompásan buszozunk!* Lemúr Mikije az egyes szám első személyében megszólaló kamasz elbeszélő alteregója. Ez az elbeszélő maga konstatálja a hasonmás, az önmagát kívülről tükröző állapot létrejöttének pillanatát: „Úl mellettem a padban egy láthatatlan kisfiú, Lemúr Miki. Lemúr Mikinek egyetlen tanárt sem sikerül megszeretnie Erzsi néni után, aki írni tanítja elsőben. (...) Nem tudok tőle megszabadulni, hetes vagyok, kirázom az ablakon a törlórongyot, és ő ott áll . . .” (18. l.) Ugyanakkor az iskolás korú mellett egy emlékező, élete korábbi színtereit bejáró, annak eseményeit összegező elbeszélő, a „hazajáró lélek” ténykedése is kivehető, aki Lemúr Miki „feje felett”, az első személyű narrátor beszédét meg-megszakítva kommentálja az elbeszélteket, utal az elmondott történések idejénél későbbi – többször következményként megnyilvánuló – eseményekre. Az önéletrajzi jellegű próza első kötete, a *Mintha élnél* (1995), a kisgyermekkor eseményeit vetíti elének. Az időhatárok áthághatóságának jellegzetességét és a többszörös elbeszélői konstrukciót a szerző innen menti tovább a második kötetbe. Az általános iskolás kor eseményeit is laza időrendben, a hátratekintés és az előrelátás lehetőségének megteremtésével jeleníti meg előttünk.

A hatvanas évek sötét bugyrait, kommunista propagandagépezetét és önmaga torz képébe forduló ideológiai apparátusát kulisszaként felidézó diákéveket, ezek történetét keret fogja össze. A keretet egy diákcsninynek, a kontyos-rúzsos iskolai titkárnő „lelővésének” (csúszlival való megsebesítésének) és a várható szülői retorziótól való rettegésnek a leírása jelenti. Lefutási idejét tekintve egyetlen napról van szó. Sajátos metonimikus szerkezet jön így létre, hiszen egyetlen résztörténekből bontakozik ki nemcsak az adott egyéni életszakasz teljes képe, hanem a hatvanas évek magyar társadalmának természetrajza, valósága is: a bandázó, vezérszerepért csatározó gyermekévek, az első szerelmek ideje, focicsapat, kajakklub, asztalitenisz, énekkar, kirándulás, felelés, utált és szeretett tantárgyak, igazgatói megrovó, szülői büntetés, ballagás, baráti és családi viszonyok az egyik oldalon, kommunista párt, munkásmozgalom, szakszervezet, bizalmi állás, hatvan-nyolc és „paradigmatikus” bűnesetek a másikon. A harsány nevetés és az iszonyat konglomerátuma ez: a kinevetett tragédia egyenlő ironia képlete. Tulajdonképpen nem klasszikus eseménysorról és elbeszélésmentről van szó a regényben, hanem történés-mozzanatok egymásutánjáról, amelyek a megjelentett évtized diákzsargonjának, családi

pongyolanyelvének, ideológiai közhelyeinek és munkásmozgalmi szlogenjeinek szöveggé fűzéséből bontakoznak ki előtünk. „Anyu nagyon pipa, a maszek csal, szűken méri a málnát. Pult alatti kuncsaftkör . . .”, „Átok apád megint a szakiban. A szakai a szakszervezeti klub a Honvéd utca sarkán, csak megittunk egy kisfröccsöt a srácokkal, mondja apám, lukas duma, kitalálhatna valami mást is . . .”, „Te süket ágyúgolyó, mondja apám, mikor megtudja, hogy megsarcoltam a zsírt . . . Nagymama ilyenkor feddőleg így szól, haszontalan portéka. Vagy: kutyafejű tatár, majmit mondtam. Nagyapa viszont szépen magyarul: ládd-e, kisunokám” – idézhetünk a családon belüli társalgási nyelv bőséges fordulataiból. Nem kevésbé groteszk, blőd és ostoba az iskolai oktatás rendszere, nyelve: mindez a dolgokat kompromisszum nélkül közvetítő kamasz szemüvegén keresztül látható, követ-hető. Igazság néni nem szereti a gyerekeket („ . . . másmilyen világban szeretne élni, mert Igazság néni nem egy kifejezetten kedves kommunista néni . . .”), Vera néni a napköziben nem kifejezetten népellenesség, de nem is népszerű („ . . . gyűlöl mindent, ami gyerekszerű, de valahogy mégse a tipikus provokátor, hóbörgő ellenforradalmár, az a nyilasterror csőcselék, Mengele, akiről apu szok mesélni. Kicsit olyan, mintha nem is tudna államot dönteni . . .”), Próbáld Feri bácsi, orosztanár, három csillagos ötöst ad jó feleletért. Anyu az eszemká (Szülői Munkaközösség), apu az Apák Szertárfejlesztő Munkaközösségének tagja. Emellett ott van a „követelményi rendszer”, az elektromos feleltetőgépről szóló rémhírek, Tapsi és a villanyrendőr, a kanyarójárvány gyakorlása, Mihin hadnagy sírjának gondozása és a Gólya hozza . . .? című „nemileg felvilágosító” könyv legendás passzusai a „nos, a pénisz”-kezdetű kiröhögött sorokkal. A retardált szellemiségű, de a jól működő diákos humorérzékkel és igazlátással abszorbeált hétköznapok szórakoztató történései mélyén ott működnek egy kevésbé látható, annál sötétebb és rémisztőbb rendszer erői, jelei is. Az egész diákkor történet- és szlogenrengetegét meghatározza a hatalom propagandagépezete, többek között az ellenségéről, amely nem tűnik el, csak álarcot ölt. Azt már Lemúr Miki is tudja, hogy „a szülőkön kívül lehet félni a rendőrtől, kéményseprőtől, a zsákos cigánytól, a rossz gyerekek nyelvét levágó Jézuskától és a fodrásztól”. Arról pedig már az emlékező-összegező felnőtt elbeszélő tesz – alig észrevehető, mintegy a szövegbe mellékesen elhintett – megjegyzést, miszerint a bandavezér Bütyököt tizenöt éves korában határőrök lövik agyon.

Garaczi László önéletrajzának második kötete azoknak a regényeknek, prózaműveknek a sorába illeszthető, amelyek Kelet-Közép-Európa térségének a hatvanas-hetvenes éveket jelentő szakaszába, az évtized történéseibe nyújtanak meghatározott perspektívájú betekintést. Garaczi ehhez a gyermeki látószög ironikus kifejezőmódját, szándékosan hevenyészett nyelvét választotta. Nemcsak az egykori „félelmetes oroszlán” ma már elnyúlt és nevetséges tetemét láttatja, de a szemlélődő közönség elé is tükröt tart.

BENCE Erika